

Heksenvervolging

Susan Smit, schrijver en zelfverklaard 'moderne heks', legt bloemen op de Dam voor de slachtoffers van heksenvervolging.

Foto Elisa Maenhout

Robert van de Griend
Amsterdam

REPORTAGE HERDENKING

Een eerbetoon aan de sisters uit een ver verleden

Tienduizenden onschuldigen, onder wie 80 procent vrouwen, werden eeuwen geleden als heks verbrand of doodgemarteld. Tijd voor een rechtmatige plek in de geschiedenis en een nationaal heksenmonument, volgens de deelnemers aan een herdenking afgelopen zaterdag.

Op de Dam in Amsterdam verzamelen zich op zaterdag rond het middaguur zo'n tweehonderd vrouwen en enkele mannen met witte bloemen in hun hand. Aan sommige bloemen hangen kaartjes. 'Engel Dirks was onschuldig', staat erop. Of: 'Meyns Cornelis, we zullen je niet vergeten.'

Vlak voordat de klok twaalf slaat, vormt de menigte een grote kring. Twee Limburgse passanten slaan het tafereel met verwondering gade. 'Is dit de bijeenkomst voor Jezus?', vragen ze aan een vrouw in een lang gewaad. 'Nee, die is dáár', antwoordt ze met lichte irritatie en wijst naar een kraampje even verderop waar gratis Bijbels worden uitgedeeld. 'Wij staan hier voor alle sisters die in naam van Jezus werden vermoord.'

Sisters uit een ver verleden, welteverstaan. De reden voor de herdenking die deze middag voor de eerste keer in de hoofdstad en op twintig andere plekken in Nederland wordt gehouden, is een reeks gebeurtenissen van eeuwen terug: de heksenvervolgingen die tussen 1450 en 1750 in Europa plaatsvonden. Een verschijnsel dat aan vele tienduizenden onschuldige mensen het leven heeft gekost, van wie naar schatting zo'n 80 procent vrouwen.

Op de brandstapel

Dat in Nederland slechts enkele honderden 'heksen' op de brandstapel belandden of werden doodgemarteld, doet volgens de initiatiefnemers van de herdenkingen niets af aan de ernst en de impact van het fenomeen. In een vorige week verschenen pamflet pleiten ze daarom voor een nationaal heksenmonument.

Dat pleidooi sluit aan bij een ontwikkeling die al langer gaande is in Europa. Vorig jaar nog bood de toenmalige

premier van Schotland Nicola Sturgeon op Internationale Vrouwendag haar excuses aan voor de heksenvervolging in haar land. Eerder al verleenden de regeringen van Zwitserland, Noorwegen en Catalonië postuum gratie aan de slachtoffers van de heksenjachten.

In Nederland zijn in diverse dorpen en steden waar vrouwen en mannen wegens vermeende hekserij werden vermoord, zoals in Schiedam, Limbricht en Onstwedde, gedenkstenen en standbeelden geplaatst. Susan Smit, schrijver, zelfverklaard 'moderne heks' en voorzitter van de stichting achter de herdenkingen van de Nederlandse heksenvervolgingen, stond de afgelopen dagen veel media te woord om uit te leggen waarom er ook een nationaal monument zou moeten komen.

'De heksenvervolgingen zijn een intergenerationeel trauma waar we als samenleving los van moeten komen',

zei ze tegen het tijdschrift *Linda*. 'Dat kan alleen als we het onder ogen kunnen komen en het een rechtmatige plek in onze geschiedenis geven.'

Dat daar in sommige kringen wat lacherig over werd gedaan, viel te voorspellen. 'Waarom niet meteen doorpakken?', schreef Geenstijl. 'Herstelbetalingen, excuses van gemeenten en een schadevergoeding van bezemmakers.'

Op de satirische website Nieuwspaal verscheen een bericht over eerherstel voor de heks uit het sprookjesbos in de Efteling. Ook in de *Volkscrant* wijdde een enkele columnist meerdere geringschattende stukjes aan de wijze waarop de heksenjacht nu over het voetlicht werd gebracht.

De honende reacties laten zich deels verklaren door de wat gezwollen taal die door voorstanders van een nationaal heksenmonument wordt gebe-

zigd. Bij de herdenking op de Dam gebruikt Susan Smit een tekst als: 'Moge er heling plaatsvinden in het verleden, zodat het heden en de toekomst niet langer met dit onrecht worden belast.'

In hun pamflet suggereren de initiatiefnemers herhaaldelijk dat de heksenverbrandingen vooral bedoeld waren om mondige, zelfstandige vrouwen systematisch het zwijgen op te leggen. Een praktijk die rechtstreeks verband zou houden met hoe vrouwelijke politici als Sigrid Kaag nu als heks worden gebrandmerkt en op fakkels worden getraakteerd.

Die lezing vindt al een tijdje vruchtbare grond in feministische kringen, waar de slogan 'We are the granddaughters of the witches you couldn't burn' op menig T-shirt prijkt. Toch klopt het niet, zeggen (mannelijke en vrouwelijke) historici die zich in de heksenvervolgingen hebben gespecialiseerd.

Anderhalf jaar geleden somden drie van hen al eens op in de *Volkscrant* welke maatschappelijke factoren primair aan de moordpartijen ten grondslag zouden liggen: een diepgevoelde angst dat de duivel mensen tot hekserij zou verleiden, de vrees dat die mensen vervolgens het christendom zouden vernietigen, en de zoektocht naar zondebokken voor mislukte oogsten, zieke veestapels en andere rampspoed.

Verleiding door de duivel

Dit laat onverlet dat het enorme aantal vrouwen onder de slachtoffers van de heksenvervolgingen ook volgens deze deskundigen maar door één factor kan worden verklaard: misogynie. 'Het idee was dat vrouwen irrationeler waren dan mannen en makkelijker te verleiden door de duivel', zei historicus Steije Hofhuis in het *Volkscrant*-artikel. 'Met name via seks.'

De vrouw als irrationeel wezen, waarover mannen ongehinderd hun vonnis kunnen vellen: dat gegeven behoort allerminst tot het verleden. 'Intergenerationeel trauma' of niet, het behoeft weinig verbeeldingskracht om parallellen te zien tussen de heksenjachten van toen en, pak hem beet, de ingeperkte abortuswetten, het epidemische seksueel misbruik en de grootschalige feminicide van nu.

Voor veel vrouwen die vandaag naar de Dam zijn gekomen zijn die parallellen in elk geval onmiskenbaar. Als het moment daar is dat alle aanwezigen onder begeleiding van stemmige gitaarmuziek hun witte bloemen op de grond mogen leggen, staat Olga Nijkamp (51) haar tranen te verbijten. 'Ja, dit raakt me', zegt ze. 'Mijn moeder en ik zijn allebei slachtoffers geworden van geweld, puur en alleen omdat we vrouw zijn en niet helemaal in de pas lopen. Dus het klinkt misschien gek, maar ik voel me enorm verbonden met al die zogenaamde heksen.'